

pravic kot nekristjanom. Zanimiv je podatek, da sta se o tem popolnoma strinjala tako Franc Rode kot Milan Kučan, ki sta, vsak s svojega vidika, prišla do istega zaključka, da bi morala, kot se je izrazil Kučan, biti partija manj manihejska in bolj elastična, ko se odpira vprašanje sodelovanja katoličanov v polnopravnem upravljanju države (str. 246).

Pričujoča knjiga je veliko delo, ne samo zato, ker kot prvo longitudinalno ocenjuje sposobnosti generiranja družbene kritike na Slovenskem, ampak tudi zato, ker avtor v njej pristopa holistično. Razumevanja družbe kritike tako ne reducira zgolj na oporečništvo, kar je lastno slovenski politiki po osamosvojitvi, ampak jo skuša zaobjeti skozi vse sloje slovenske družbe. Pri tem se ne ozira na politično oportunističnost, ampak ostaja zvest znanstvenoraziskovalnim virom in danostim, ki jih ti, danes, ko do njih lahko dostopamo, dajejo raziskovalcu v roke, s ciljem doseganja karseda najširše možne slike. Knjigo velja temeljito prebrati, saj omogoča uvid v čas, ki je bil poseben. Ne ideološko, ampak družbeno. Obenem pa knjiga daje uvid v to, da je bil slovenski socializem drugačen – v svojem bistvu in naravi. Ni bil niti apriorno izključujoč niti vključujoč, na splošno pa je iskal določene presečne točke z drugimi svetovnonazorskimi pogledi. Seveda, kolikor jih je v svojem ideološkem naboju lahko iskal. Morda bi lahko dejali, da je bil predvsem ... pragmatičen.

Knjiga daje tudi popotnico za razumevanje aktualne slovenske

stvarnosti. In sicer: v času ideološke pozicioniranosti slovenskega naroda je bil, vsaj tako avtor, dialog med različnimi stranmi lažji, kot je danes. Morda velja že zato vzeti knjigo v roke, da se iz nje kaj naučimo in ne delamo napak, ki za napredek slovenskega naroda niso ne potrebne in ne blagodejne.

Jaša VESELINOVIC

Vrije Universiteit Amsterdam

Lorenzo Fusaro

**Crises and Hegemonic Transitions:
From Gramsci's Quaderni to the
Contemporary World Economy**

Brill, Leiden 2019,

317 strani, 145,00 EUR

(ISBN 978-90-04-38478-1)

Lorenzo Fusaro se v svoji prvi monografiji, nadgradnji doktorske naloge, loteva teoretsko in politično zelo aktualne teme. Potem ko se je kar nekaj desetletij vprašanju prehodov med hegemonijami – kljub občasnim panikam o zatonu ZDA – pripisovalo predvsem zgodovinski pomen, so v zadnjem desetletju odnosi med Kitajsko in ZDA vse bolj v ospredju, v minulih dveh letih pa tudi na časopisnih naslovnica. A Fusaro se tega loti šele v zadnjem delu svoje knjige, ki je v prvi vrsti posvečena pozornemu branju opusa Antonia Gramscija, z ortodoksnim marksizmom podkrepljeni izpeljavi Gramscijevega razumevanja mednarodnih odnosov in mednarodne politične ekonomije ter razvoju rigorozno gramscijevske teorije

hegemonije (na mednarodni ravni), hegemonskih prehodov in kriz. Ta teoretski aparat je nato v drugi polovici uporabljen za analizo in reinterpretacijo dveh zgodovinskih obdobj – ameriške hegemonije med obema svetovnjima vojnoma in njene šibitve v desetletju po krizi leta 2008.

Teoretska polovica knjige je zgrajena okoli natančnega branja Gramscijevih Zaporniških zvezkov in dialoga z avtorji, ki so se – po avtorjevem mnenju neustrezno in predvsem nezvesto Gramsciju – ukvarjali z vprašanji hegemonije in prehodov med hegemoni. Avtorji iz precej široke kategorije neogramscijanskih pristopov k mednarodnim odnosom tako po Fusarovem mnenju hegemonijo razumejo kot izključno stvar polja ekonomije in s tem vladanja s pristankom oziroma konsenzom, spregledajo pa njeno nujno navezanost na vojaško moč ter s tem zasedranost v prisili. To ni le zgodovinsko netočno, pač pa *»daje slab vpogled v to, kako je hegemonija izvajana, vzpostavljena in reproducirana ter kako lahko zaide v krizo«* (str. 36). Fusaro neogramscijancem poleg tega očita precej svobodno interpretacijo Gramscijevega sicer zelo fragmentarnega opusa in popreproščeno preslikavo »notranjepolitičnih« konceptov, predvsem hegemonije, na mednarodni nivo. Na drugi strani realistična teorija hegemonске stabilnosti (Robert Gilpin, Charles Kindleberger) in teorija svetovnih sistemov (Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi) prepoznavata pomen prisile v izgradnji hegemonije, a nanjo nato

pozabljajo pri njenem vzdrževanju in upravljanju. Tako ekonomsko opošanje hegemonu že avtomatično pomeni zaton ali kar neposredni konec hegemonije same. Fusaro poleg tega trdi, da ekonomska teorija, temelječa na Fernandu Braudelu, ki jo uporablja teorija svetovnih sistemov, ostaja zelo statična in ni sposobna pojasniti dinamičnosti in neenakega razvoja kapitalizma, ki privede do sprememb v mednarodni hierarhiji držav. Od sodobnih kritičnih pristopov k mednarodnim odnosom je Fusaru tako najbližje teorija novega imperializma, ki jo je po ameriški invaziji na Irak leta 2003 začel razvijati David Harvey, njen drugi najbolj vidni predstavnik pa je Fusarov doktorski mentor Alex Callinicos. Novi imperializem za izhodišče svojega razumevanja svetovne ekonomije in kriz vzame Marxov Kapital, ne razvije pa teoretizacije hegemonije na mednarodni ravni.

Fusaro se krpanja te luknje loti z natančnim branjem Gramscijevih Zaporniških zvezkov, kar je v mednarodni politični ekonomiji – kljub pogostemu sklicevanju na Gramscija – velika redkost. Fusarovi zaključki so, da Gramsci hegemonijo na nacionalnem in mednarodnem nivoju razume različno, čeprav sta oba koncepta povezana. Da bi določena družbena skupina ali razred na nacionalni ravni dosegla hegemonijo, to je dialektično enost konsenzualnega vodenja in na prisili temelječe dominacije, mora najprej osvojiti politično oblast, torej državo. Na mednarodnem nivoju pa je hegemonija za Gramscija realizacija ekonomske moči kot politične

in vojaške moči. Vojna ali grožnja z njo je torej tisto, kar iz države naredi hegemonsko silo. Precej manj teže Gramsci v mednarodnih odnosih daje ideologiji in idejam, kar je sicer v literaturi pogosto glavni poudarek pri sklicevanju nanj. Ideje so lahko odločilne, ko je neka država že šla skozi sistemske in strukturne spremembe, medtem ko so druge države še vedno ujetnice starih družbenih odnosov. Pomen idej se je tako zmanjšal s prevlado kapitalističnega sistema kot globalne socio-ekonomske strukture.

Fusarov Gramsci je tako precej bližje realističnemu razumevanju mednarodnih odnosov in »*v veliki meri nekompatibilen z neogramscijanskimi pristopi*« (str. 87), a obenem države vseskozi vpisuje v določen zgodovinski in ekonomski kontekst, ki na države različno vpliva, kar ga razlikuje od prevladujočih realističnih pristopov. Države so tako vedno že vpete v mednarodno, pri čemer je značilnost hegemonске države, da je relativno avtonomna, medtem ko je delovanje manjših držav pod močnim vplivom mednarodnega razmerja sil oziroma kar neposredno hegemonu. Obenem vzpostavitev hegemonije ni rezultat »želje« močne države, pač pa je »*strukturna lastnost kapitalistične svetovne ekonomije*« (str. 129), ki izhaja iz zakona tendenčnega padanja profitne mere in protislovja med v nacionalni državi zasidranim kapitalom in njegovimi nujno mednarodnimi ambicijami. Če naj država torej zagotovi uspešno akumulacijo svojega kapitala, mora postati hegemonška. Pri tem Fusaro

razlikuje različne stopnje hegemonije. Medtem ko polna realizacija hegemonije vsebuje ekonomske, politične in vojaške momente, pa pri »nerealizirani obliki hegemonije« – Fusaro jo poimenuje hegemonija *Sturm und Drang* – prevladuje ekonomski moment z nastavki političnega.

Od stopnje razvitosti hegemonije je odvisen tudi vpliv kriz. Sistemske krize, za katere je značilen sočasen izbruh vseh protislovij kapitalističnega sistema, za polno realizirano hegemonijo namreč ne pomenijo nujno zatona ali hegemonске krize. Hegemon lahko namreč z uporabo ekonomskih, političnih in vojaških sredstev stroške prilagajanja krizi vsaj delno prevale na podrejene države in obdrži hegemonški položaj. To pa ne velja za hegemonijo *Sturm und Drang*, pri kateri je večja verjetnost, da bodo sistemska kriza ali zgolj rezultati neenakega razvoja to obliko hegemonije pahnili v krizo.

Ta obsežna teoretska rekonstrukcija z ortodoksno marksistično teorijo kriz in ekonomskega razvoja podkrepljenega Gramscija nato Fusaru v drugem delu knjige služi kot okvir za reinterpretacijo dveh zgodovinskih epizod ameriške hegemonije. Na tem mestu bomo le na kratko predstavili avtorjeve zaključke. Fusaro glede medvojne obdobja trdi, da so bile ZDA po prvi svetovni vojni prisiljene v gradnjo hegemonije, a so do velike krize uspele zgraditi le hegemonijo *Sturm und Drang*, ki je bila udejanjena predvsem prek zasebnih kanalov in je bila omejena na ekonomsko dimenzijo. Ob velikem zlomu leta 1929

tako ZDA niso bile sposobne prenesti bremena na podrejene sile, preprečile pa niso niti vzpona oziroma obuditve rivalskih hegemonskih sil, predvsem Velike Britanije, Nemčije in Japonske. Do polne realizacije hegemonije je tako prišlo šele okoli leta 1950, ko so po vojaški zmagi nad tekmeci ZDA svojo premoč utrdile še politično in ekonomsko. A iz tega sistema, v katerem so ZDA kljub ekonomski krepitvi Nemčije in Japonske v 70. letih uspele preprečiti njuno povzpetje v status hegemonskih izzivalcev, je bila (in ostaja) v veliki meri izključena Kitajska. Po Fusarovem mnenju sta relativni geopolitična avtonomija in nepodrejenost ZDA omogočili Kitajski, da je po zadnji veliki krizi leta 2008 okrepila svoj ekonomski položaj v vzhodni Aziji na kvalitativno drugačen način kot na primer Nemčija znotraj evrskega območja. Ekonomsko krepitev Kitajske namreč spremlja tudi vse močnejši politični in vojaški položaj. Kljub temu Fusaro trdi, da relativna oslabitev ameriške hegemonije v primerjavi s Kitajsko še ne pomeni kitajske regionalne hegemonije, kaj šele hegemonskega prehoda. A kljub številnim ekonomskim težavam prav relativna avtonomija Kitajske za ZDA predstavlja izziv brez precedensa.

Fusarov drugi, zgodovinski del se torej izteče v geopolitično analizo, sicer podkrepljeno z marksistično ekonomsko teorijo, a v drugih vidikih precej standardno realistično. To je precej skromnejše od obetov, ki jih prebudi branje teoretskega dela knjige. Nekatere omejitve svojega dela

izrecno pripozna tudi Fusaro, ki poudarja, da se v glavnem osredotoča na »strukturne, ekonomske elemente«, pri čemer »v veliki meri abstrahira od boja med razredi in znotraj njih« (str. 19). Kljub priseganju na zgolj metodološko oziroma analitično (ne pa tudi »organsko«, kot bi rekel Gramsci) razločevanje med političnim in ekonomskim, se tako Fusaro v svoji zgodovinski analizi ujame v pripoved, ki obeh »aspektov« ne prepleta oziroma sodoloča zadostno. In ravno »osrednji pomen razrednega boja v določanju delovanja držav« (str. 137) je tisto, kar poudarjajo najboljši avtorji iz (pri Fusaru sicer ne ravno diferencirane) »neogramscijske šole«. Čeprav je res, da jih ne odlikuje rigorozna rekonstrukcija Gramscija – tega tudi nikoli ne trdijo, navdihovanje po Gramsciju je precej svobodnejše sorte –, pa ne gre trditi, da ne priznavajo pomena vojaške moči, zato je škoda, da Fusaru služijo predvsem kot negativ proti kateremu postavlja svojo teorijo.

Mestoma precej shematično Fusarovo delo ob pisanju najbrž ni bilo namenjeno zelo širokemu bralstvu, a bo zaradi ugodnega političnega trenutka najbrž doseglo več ljudi kot sicer. To si tudi zasluži, saj kljub svojim (izrecno priznanim) omejitvam postreže z natančnim branjem Gramscija in pokaže, da je bil ta že od začetka mislec mednarodnih odnosov, zato za njegovo »uporabo« v tej disciplini ne potrebujemo nujno razširjanja in preslikovanja njegovih notranjepolitičnih konceptov na mednarodno ravnen. Ključna je tudi Fusarova trditev,

da je Gramsci vedno začel svojo analizo s stališča države, ki je vedno že vpeta v mednarodno, ki torej vedno že obstaja v odnosih z množico drugih držav – ugotovitev, ki jo v zadnjih letih zelo poudarja vplivna teorija neenakega in kombiniranega razvoja. Nova in dosledna rekonstrukcija Gramscijeve teorije ter odpiranje novih raziskovalnih vprašanj si torej zasluži bralce med preučevalci

mednarodnih odnosov, ki pa naj upoštevajo še eno Gramscijevo trditev, ki jo najprej poudari, nato pa zapostavi tudi Fusaro. Spremembe v strukturi, čeprav ključne, saj sploh odpirajo možnost epohalnih sprememb, same po sebi nimajo hipnega vpliva na nadzgradbo, saj je sprememba odvisna od tega, ali se ljudje konfliktov v strukturi zavejo na polju ideologij.